

Sudbina kulturnih dobara u ratu – primjer Pule 1944./45.

Od kada postoje ljudski sukobi, postoje i nastojanja ljudi da u njima zaštite, pored vlastitih života i pokretna ili nepokretna dobra od velike važnosti. Što su ratovi bivali razorniji to su nastojanja međunarodne zajednice da se stvore pravni okviri za zaštitu kulturnih dobara bivali jači. U želji da dam svoj mali doprinos u podizanju svijesti o nužnosti zaštite svjetske kulturne i prirodne baštine nastala je ova radionica.

Ključne riječi: kulturno dobro, kulturna baština, međunarodno javno pravo

Kulturno dobro i kulturna baština

Kulturno dobro¹ definirano je ratnim pravilima ili međunarodnim humanitarnim pravom (MHP) kako je formalno poznato, kao svako pokretno ili nepokretno dobro od velike važnosti za kulturnu baštinu svakog naroda. To može značiti, na primjer, spomenike arhitekture ili povijesti, arheološka nalazišta, umjetnička djela ili knjige. Kao pojmovi, na planu međunarodnog prava, pojavljuju se od 1954. donošenjem Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba u Hagu. Tu se kulturno dobro definira kao izraz stvaralaštva jednog naroda koje je neotuđivi dio mozaika svjetske kulturne baštine. Ranije su se rabili pojmovi poput kulturni spomenik, starine ili samo spomenik. Ti se pojmovi i danas koriste, ali u nekom užem značenju.²

Nastanak međunarodnih pravnih okvira za zaštitu kulturne baštine do početka Drugoga svjetskog rata

Još u prapovijesnim društvima postojala su pravila ponašanja prilikom sukoba čije je kršenje podrazumijevalo stroge kazne. Zaštita se odnosila na predmete, osobe ili prostore, a bili su od velike važnosti za zajednicu. Njihova važnost je određivana najčešće vjerskim razlozima.

1 <https://www.icrc.org/en/document/protection-cultural-property-questions-and-answers> (posjet 9.6. 2021.)

2 Trpimir M. Šošić, „Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled,“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51, br. 4 (2014): 833 file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/zb201404_833.pdf (posjet 9.6. 2021.)

Stvaranjem prvih država i uspostavljanjem odnosa među njima rasla je potreba za zaštitom posebnih mjesta, svetišta ili čitavih gradova. Jedan od prvih poznatih međunarodnih ugovora je Delfijska amfiktionija.³ Značajna je jer određuje ponašanje u ratnom sukobu kao i posebnu zaštitu određenih objekata i područja. Zabranjuje potpuno razaranje bilo kojega grada u savezu i oduzimanje vode prilikom opsade, a sadrži i sankcije u slučaju kršenja tih odredbi.

Tijekom srednjega vijeka na snazi su bili kodeksi viteškog ponašanja i obvezivali bi moralno i etički, ali ne i pravno i politički.⁴ Kako su razaranja u ratu dobivala šire razmjere u drugoj polovici 19. stoljeća rasla je i potreba da se kodificiraju ratni zakoni na međunarodnoj razini. Rezultati toga su vidljivi u Ženevskoj konvenciji iz 1864. (bolje tretiranje ranjenika i civila u ratu i imunitet bolnicama i doktorima na frontu), Deklaraciji iz Sankt Peterburga (zabrana korištenja određene vrste oružja) te Konvenciji iz Bruxellesa 1874. nakon Francusko-pruskog rata i Kruppove intervencije u proizvodnji oružja (topovi od lijevanog željeza) sadrži prvu zabranu uništavanja spomenika i krađe umjetnina u ratu. Značajna je i po tome što je u njoj prvi spomen kulturne baštine u jednom pravnom dokumentu. Konvencija nije rezultirala stvaranjem međunarodnog sporazuma u pravom smislu te riječi, ali su neki od njenih članaka kasnije ugrađeni u Hašku deklaraciju (primjerice članak 17. koji govori o opsadama i bombardiranju). On se odnosi na to da se mora spriječiti, koliko god je to moguće, uništavanje građevina namijenjenih bogoslužju, umjetnosti, znanosti, humanitarnim svrhama, kao i bolnice i mjesta gdje prebivaju ranjeni ukoliko se ne koriste u vojne svrhe.⁵

Haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. i 1907.

Konvencije žele postaviti opće pravilo ponašanja zaraćenih stranaka u njihovim međusobnim odnosima i njihovim odnosima sa stanovništvom, a od posebnog su značaja dva članka, 27. i 56. u kojima se postavlja osnova za poseban tretman spomeničke baštine u ratnoj situaciji te se jasno određuju obveze i napadača i branitelja te sankcije u slučaju kršenja istih. U članku 27. napadaču se nedvosmisleno zabranjuje namjerno razaranje spomenutih objekata, dok je branitelju naloženo da ih jasno označi, a i zabranjuje se njihova upotreba u vojne svrhe. Članak 56. odnosi se na tretman kulturnih dobara na okupiranom području kojim se zabranjuje konfiskacija privatnog vlasništva i pljačka jer se kulturnim dobrima, ma čije vlasništvo ona bila,

3 amfiktionija, savez grčkih plemena i gradova (polisa) nastao oko zajedničkih svetišta. Najpoznatija amfiktionija je pilejsko-delfijska oko Demetrina hrama u Anteli, poslije i Apolonova hrama u Delfima. Skupština saveza održavala se dva puta godišnje, a svako je pleme imalo po dva glasa. Glavni ciljevi bili su rješavanje međusobnih prijepora i održavanje zajedničkih svetišta. <https://proleksis.lzmk.hr/7234/> (posjet 4.10.2021.)

4 Miroslav Gašparović, „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara na razaranje spomenika u ratu u Hrvatskoj“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 26.

5 Đurđica Mirić, „Zaštita kulturne baštine u vrijeme oružanih sukoba.“ Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 2016. [Zavr_ni_rad_Miri_ur_ica_doc.pdf \(unizg.hr\)](#) (posjet 4.10. 2021.)

daje status privatnog vlasništva. Također je od velikog značaja i drugi stavak ovoga članka koji nalaže sudsko gonjenje za zapljenu, razaranje ili namjerno oštećivanje sličnih ustanova, povijesnih spomenika, umjetničkih i znanstvenih djela. U vrijeme trajanja Prvoga svjetskog rata na snazi je bila ova Haška konvencija koju su ratificirale gotovo sve europske zemlje, ali iz iskustva znamo da nije spriječila oštećenja kulturne baštine.⁶

Atenska povelja i Washingtonski pakt

Atenska povelja iz 1933. nije nosila nikakvu pravnu snagu, ali je pridonijela podizanju svijesti o važnosti i potrebi zaštite spomenika.⁷

Washingtonski pakt je nastao 1935. Poznat je još i kao Roerichov pakt po ruskom umjetniku Nicholasu Roerichu koji je utjecao na njegovo donošenje. On je poznat i po osnivanju pokreta za zaštitu kulturnih artefakata „Pax Cultura“ („Kulturni mir“ ili „Mir kroz kulturu“) (Slika 1).⁸

Slika 1: Amblem „Pax Cultura“

6 Gašparović, „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara“, 27.

7 Ibid., 27.

8 „Pax Cultura“ („Kulturni mir“ ili „Mir kroz kulturu“) moto je pokreta za zaštitu kulturnih artefakata koji je osnovao Nicholas Roerich, a simbolizira ga kestenjasta boja na bijelom amblemu koja se sastoji od tri čvrsta kruga u okolnom krugu. <https://hr.wikituscanyc.com/784351-roerich-pact-TFRSQP> (posjet 9.10. 2021.)

Washingtonski pakt je regionalni pakt koji je preuzeo članke 27 i 56 iz Haške konvencije i dalje ih razradio. U njemu se po prvi puta i jasno definira znak kojim se kulturna dobra trebaju označavati. Njegovo značenje je u tome da se kao međunarodni ugovor prvi u cijelosti isključivo bavi zaštitom kulturnih dobara u ratnom sukobu.⁹

Nakon Drugog svjetskog rata nastupaju promjene u međunarodnim pravnim okvirima za zaštitu kulturnih dobara zbog katastrofalnih posljedica vezanih uz stradanje kulturnih dobara tijekom rata.

Usprkos djelovanju muzealaca i drugih radnika u kulturni u europskim državama i njihovim nastojanjima da ih različitim aktivnostima zaštite pred sam rat, zbog sve razornijeg oružja, brisanja granica između bojišnice i pozadine, načina na koji je nacistička Njemačka tretirala modernu umjetnost i sustavno bombardiranja gradova s obje zaraćene strane, sudbina im nije bila naklonjena.

Savezničko bombardiranje Pule 1944./45.

Sudbinu razorenih gradova tijekom Drugoga svjetskog rata dijelila je i Pula. Njeno područje bilo je naseljeno od najranijeg razdoblja ljudske prošlosti. Ali na njen sadašnji izgled najviše su utjecali antika i razdoblje austrijske vlasti kada se istarski poluotok formirao kao teritorijalna cjelina unutar Habsburške Monarhije. Za Pulu to je značilo vrijeme prosperiteta: gospodarskog i kulturnog uspona, porasta stanovništva, urbanističkih zamaha, vrijeme nastanka brojnih monumentalnih historicističkih i secesijskih građevina. Grad, kao glavna ratna luka i brodogradilište postaje urbano središte srednjoeuropskog ugođaja.

Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, Pula je zajedno s ostatkom Istre, osim Kastva, pripala Italiji, a nakon njene kapitulacije 1943. zaposjele su je njemačke postrojbe. Zbog toga je grad bio sustavno bombardiran od strane Anglo-američkog zrakoplovstva. Saveznici su bombardirali lučka i vojna postrojenja, ali su razarane i stambene četvrti i brojna kulturna dobra. Bombardiranje je trajalo od siječnja 1944. do ožujka 1945. Poginulo je gotovo tri stotine ljudi, ranjeno oko osam stotina, do temelja srušeno dvjesto trideset i pet, a teže ili lakše oštećeno 2.170 objekata. Nakon poslijeratnih sanacija nestalo je 67% ondašnjega grada tako da se vizura grada potpuno promijenila (Slika 2).

⁹ Gašparović, „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara“, 27.

Slika 2: Otok Uljanik nakon savezničkog bombardiranja 1944./45. <http://www.regionalexpress.hr/site/more/na-dananji-dan-prije-76-godina-zapoelo-bombardiranje-pule-u-2.-svjetskom-ra> (posjet 9.10.2021.)

Pula je bombardirana ukupno dvadeset tri puta. Bilo je trinaest teških i deset lakših napada i gotovo je uvijek bio pogođen glavni cilj, lučka zona u kojoj su bila važna vojna područja, ali i drugi objekti koji nisu imali vojni karakter. U prvom bombardiranju sudjelovalo je stotinu devet teških bombardera, koji su nanijeli velike štete obali pulske luke i vojnim brodovima, ali je i grad teško oštećen. Pogođen je centar, Giardini, Uspon svetog Stjepana, Zagrebačka, Vlačičeva i Anticova ulica, područje današnjeg Parka grada Graza, područje Monte Zaru i Stoja. Osim grada, u ovom napadu koji je ujedno i jedan od najtežih, poginulo je stotinjak stanovnika Pule¹⁰ (Slike 3, 4, 5 i 6).

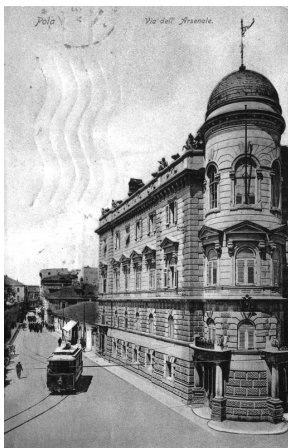

Slika 3: Pulska Mornarička zvjezdarnica na Monte Zaru 1871. Fotografija preuzeta s Facebook stranice „Istra od 1814 – Austrije – Austrougarske vladavine do1940.“

10 „Promjena vizure grada Pule“ u *Moj zavičaj kroz vrijeme*, II.dio, ur. Marko Smokvina-Marijić (Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, 2013): 16-19. https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/moj-zavicaj-kroz-vrijeme_2.pdf

Slika 4: Izgled Pulske zvjezdarnice nakon savezničkog bombardiranja <http://www.adip.hr/povijest-zvjezdarnice/zvjezdarnica-nekada> (posjet 9.10.2021.)

Slika 5: Palača nadvojvode Karla Stjepana <http://www.regionalexpress.hr/site/more/nadanasnji-dan-je-roen-nadvojvoda-karlo-stjepan-austrijski#gallery-1> (posjet 9.10.2021.)

Slika 6: PTT centrala u Puli na mjestu palače nadvojvode Karla Stjepana <https://mapio.net/pic/p-44736628/> (posjet 9.10.2021.)

Idući napad bio je 25. veljače 1944. kada se pojavilo pedeset i šest bombardera. Veliki broj bombi završio je u moru, a najveću štetu pretrpjeli su Brodogradilište i zgrade blizu mora. Tada je pogođena i općinska zgrada kraj Augustovog hrama. Zbog jakih oštećenja zgrada je kasnije potpuno srušena i na njezinom je mjestu danas Park mladenaca (Slika 7). Veliki dio stanovništva je na vrijeme pobjegao u skloništa te je stradalo samo pet osoba.¹¹

Slika 7: Komunalna palača na Forumu prije bombardiranja. Fotografija preuzeta s Facebook stranice „Istra od 1814 – Austrije – Austrougarske vladavine do1940.“

Treći zračni napad dogodio se 8. lipnja 1944. U napadu su sudjelovala pedeset i četiri zrakoplova, koji su ispustili oko četiri stotine bombi. Uništeno je Brodogradilište. Srušeno je i oštećeno mnogo zgrada. Samo u ovom napadu stradale su stotine šezdeset i četiri osobe.¹²

Dana 22. lipnja 1944. pogođena je i oštećena Katedrala što je izazvalo velika uzbuđenja kod stanovništva. Oštećenjem Katedrale došlo je do velike materijalne štete (Slika 8).

11 Stanovništvo Pule je koristilo kao skloništa brojne austrougarske podzemne tunele koji i danas presijecaju grad. Oni su bili idealno skrovište i za ratnu opremu koja se nalazila u pulskom arsenalu.

12 „Promjena vizure grada Pule“ u *Moj zavičaj kroz vrijeme*, II.dio, ur. Marko Šmokvina-Marijić (Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, 2013): 16-19. https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/moj-zavicaj-kroz-vrijeme_2.pdf

Slika 8: Pula 1944. ruševine samostana kraj komande nakon bombardiranja [jpghttps://radio.hrt.hr/radio-pula/clanak/70-godina-od-saveznickog-bombardiranja-pule/35534/](https://radio.hrt.hr/radio-pula/clanak/70-godina-od-saveznickog-bombardiranja-pule/35534/) (posjet 6.3. 2021.)

Crkva je obnovljena 1946.¹³ Do kraja 1944. Pula je bila cilj bombardiranja, ali manjeg intenziteta. Od siječnja 1945. napadi su nastavljeni. U veljači je situacija bila najteža. Grad je devet puta napadnut iz zraka. Cilj je bila luka, ali su nanesene štete mnogim privatnim i javnim zgradama. Napadom 3. ožujka u kojem je sudjelovalo dvadeset i pet bombardera (jedino noćno bombardiranje Pule) oštećen je Augustov hram (Slika 9).

Slika 9: Augustov hram nakon savezničkog bombardiranja <https://www.glasistre.hr/istra/saveznicko-bombardiranje-tijekom-posljednjih-godina-drugog-svjetskog-rata-bombe-potpuno-izmijenile-lice-starodrevne-pule-692062> (posjet 6.3. 2021.)

13 Ibid.

Najvažniji gradski spomenici dobili su zaštitu odmah nakon ulaska Italije u rat, ali su bez obzira što su vodeće države u ratu bile potpisnice Haških konvencija iz 1899. i 1907. prilikom bombardiranja pojedini ipak oštećeni.

Posljedice savezničkog bombardiranja bile su nesagledive. Pored uništenja Brodogradilišta i Arsenala uništeni su i gospodarski i industrijski potencijali (tvornice cementa, kisika, duhana), zatim objekti koji su važni za svakodnevni život (Mornarička bolnica, pošta, škole, crkve, vrtići, zatvor, sjedište vatrogasaca i mnoge druge zgrade), ali i brojne stambene zgrade i kulturna dobra. Pula je izgubila dio identiteta koji je imala kao vojna luka i srednjoeuropski i mediteranski grad. S obnovom se odmah započelo, ali je ona trajala dugo uz poteškoće, a i danas imamo vidljive posljedice u urbanističkoj strukturi grada. Neki dijelovi nisu u potpunosti sanirani pa imamo prazne prostore koji su pretvoreni u zelene površine ili parkirališta (Slika 10). Isto tako, na uskom prostoru se smjenjuju netipične građevine, primjerice, neoklasicizam i secesija s futurizmom, dakle, zgrade iz 19. stoljeća i građevine iz druge polovice 20. stoljeća.

Slika 10: Park grada Graza podignut je 1957. na ruševinama zgrada koje su srušene u bombardiranju <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/konzervatori-inzistiraju-na-gradnji-u-parku-grada-graza-3844329> (posjet 6.3. 2021.)

Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954.

U vrijeme trajanja Prvog i Drugog svjetskog rata na snazi su bile Haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. i 1907. koje su ratificirale gotovo sve europske zemlje uključujući Francusku, Njemačku, Belgiju i Veliku Britaniju. Ali, znamo da one nisu spriječile oštećenja kulturne baštine. Zato se pojavila potreba za posebnim međunarodnim ugovorom koji bi preciznije kodificirao zaštitu kulturnih dobara kako u ratnim, tako i u mirnodopskim uvjetima. Tako je donesena Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba u Haagu, 1954. Ona prvi put na planu međunarodnog prava definira kulturno dobro kao izraz stvaralaštva jednog naroda i kao takvo ono je nerazlučiv dio svjetske kulturne baštine. Njene odredbe podrazumijevaju zaštitu, čuvanje i poštovanje kulturnih dobara kako u vrijeme rata, tako i u mirnodopskim razdobljima. Zemljama potpisnicama nalaže

popisivanje kulturnih dobara, te njihovo upisivanje u Međunarodni registar i redovito izvještavanje o stanju svake četiri godine generalnom direktoru UNESCO-a. Sadrži zabranu korištenja spomenika ili njihove okoline u bilo kakve vojne svrhe, a obvezuje zemlje da sustavno upoznaju svoje oružane snage i stanovništvo s preuzetim obvezama. Konvencija predviđa i sankcije za nepoštovanje njenih odredbi, a utvrđen je i oblik znaka raspoznavanja kulturnih dobara kojima moraju biti označena.

Plavi štit (Slika 11) simbol je kojeg je Haška konvencija odredila za obilježavanje spomenika kulture u cilju njihove zaštite u oružanim sukobima. Plavi štit je i ime međunarodnog odbora osnovanog 1996. za zaštitu svjetske kulturne baštine ugrožene ratom i prirodnim nedaćama. Cilj je odbora da simbol Plavog štita u zaštiti kulturnih spomenika postane ono što je simbol Crvenog križa u zaštiti ljudi.¹⁴

Slika 11: Plavi štit je simbol kojeg je Haška konvencija odredila za obilježavanje spomenika kulture u cilju njihove zaštite u oružanim sukobima <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/384> (posjet 6.3. 2021.)

Sljedeći koraci su učinjeni na međunarodnom planu donošenjem Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine u Parizu 1972. Tada se osniva međunarodni sustav suradnje i pomoći tako što se uspostavljaju Međunarodni komitet za svjetsku baštinu, Lista svjetske baštine, Lista ugrožene svjetske baštine i Fonda za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine.

Ratovi 1990-ih u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini pokazali su slabosti postojećeg međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara te da ga je potrebno poboljšati s obzirom na to da ni najviša moguća globalna zaštita, upisivanje na Listu svjetske baštine ne jamči čak ni minimalnu zaštitu tih objekata. Reakcije na stradavanje kulturne i prirodne baštine u Hrvatskoj bile su spore i neučinkovite. Za poboljšanje tog sustava, sigurno bi trebalo koristiti iskustava i stručnjake iz Hrvatske¹⁵ (Slika 12).¹⁶

¹⁴ Mirić, *Zaštita kulturne baštine u vrijeme oružanih sukoba*, 15.

¹⁵ Gašparović, „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara“, 31.

¹⁶ Nakon stradavanja dvorca Eltz u Vukovaru upućeno je pismo direktoru UNESCO-a s molbom da se definiraju i realiziraju mjere zaštite kulturnih spomenika u Hrvatskoj https://www.wikiwand.com/hr/Dvorac_Eltz_u_Vukovaru (posjet 19. 10. 2021.)

Slika 12: Barokni dvorac Eltz u Vukovaru stradao tijekom 1991. https://www.wikiwand.com/hr/Dvorac_Eltz_u_Vukovaru (posjet 6.3. 2021.)

U smjeru poboljšanja je išao *Plavi štit*, kao međunarodni odbor. On trenutno djeluje u dvadeset zemalja, a u procesu formiranja je u još devetnaest drugih država. U sebi objedinjuje znanje i iskustvo četiri međunarodne organizacije:

- Međunarodnog arhivskog vijeća (ICA),
- Međunarodnog vijeća muzeja (ICOM),
- Međunarodnog vijeća spomenika i područja (ICOMOS) i
- Međunarodne federacije udruga i institucija bibliotekara (IFLA)

Novim protokolom redefinirao je odredbe Haške konvencije te je određeno u kojim se točno slučajevima može vojnom nužnošću opravdati napad na spomenike kulture, redefinirane su i obveze okupacijskih snaga glede zaštite kulturnih dobara. Stvorena je i nova kategorija iznimne zaštite koja se pruža najvažnijim mjestima i institucijama, a uvodi se i univerzalna međunarodna jurisdikcija.¹⁷

17 Mirić, *Zaštita kulturne baštine u vrijeme oružanih sukoba*, 15.

Radionica

Radionica je trajala dva školska sata uz zadatke koje su učenici dobili na prethodnim nastavnim satima. Cilj Radionice je podizanje svijesti o nužnosti zaštite svjetske kulturne i prirodne baštine.

Odgojno-obrazovni ishodi:

Učenik:

1. Uspoređuje značenje pojmova kulturno dobro i kulturna baština služeći se informacijama iz unaprijed pripremljenih materijala i na temelju učeničkih izlaganja
2. Na temelju unaprijed pripremljenih materijala i učeničkog izlaganja izrađuje crtu vremena na kojoj je vidljiv tijek nastanka međunarodnih pravnih okvira za zaštitu kulturnih dobara u ratu
3. Na temelju pripremljenih materijala objašnjava važnost Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. i njena dva protokola
4. Na temelju unaprijed pripremljenih materijala i učeničkog izlaganja izrađuje crtu vremena na kojoj je vidljiv tijek savezničkog bombardiranja Pule 1944./45.
5. Uspoređuje vizuru središta grada Pule i kvarta Monte Zaro prije i poslije bombardiranja 1944./45. služeći se informacijama iz unaprijed pripremljenih materijala te nastavničkog izlaganja

U Radionici su korišteni gotovo svi tehnički koncepti: uzroci i posljedice, kontinuitet i promjena, rad s povijesnim izvorima, usporedba i sučeljavanje, vrijeme i prostor.

Sredstva, pomagala i digitalni alati: računalo, pripremljeni materijali i digitalni alat Forms, Google karte (Google Maps), hamer papir, flomasteri, ljepilo

Izvori: navedeni su u razradi aktivnosti

Vrednovanje za učenje: zadacima tijekom sata, pitanjima kojima će se provjeriti usvojenost ishoda u Formsu te izradom umne mape i crte vremena.

Vrednovanje kao učenje: lista za samovrjednovanje grupnog rada

Povezanost s nastavnim predmetima i stručnim suradnicima:

Hrvatski jezik – rad na tekstu, prezentacija uradaka, citiranje literature

Informatika – rad s digitalnim alatima, korištenje internetskih stranica

Geografija – rad s kartom

Matematika – rad s lentom vremena

Knjižnica (stručna suradnica knjižničarka) – pretraživanje online izvora i literature, vrednovanje informacija, citiranje literature i autorsko pravo

Uvodna aktivnost Radionice

Nakon obrađenog sadržaja vezanog za posljedice Drugoga svjetskog rata s posebnim osvrtom na stanje u Puli nakon savezničkih bombardiranja tijekom 1944./45., nastavnik uz predočene vizualne materijale zadaje zadaću učenicima. Na temelju prezentacija fotografija izgleda Grada prije, za vrijeme i poslije bombardiranja trebaju izabrati jednu, informirati se o fotografiji i nacrtati je u tehnici po izboru na formatu A4 i na kraju informacije podijeliti s ostatkom razreda. Jedan je učenik dobio zadatak, na temelju digitalnog alata Google karte (Google Maps) izraditi slijepi plan grada Pule.

Učenici su dobili informacije o Radionici, njenom trajanju, načinu kako će se pripremiti, te potrebne materijale.

Tijekom prvog sata nastavnik podsjeća učenike na sudbinu Pule i drugih gradova izloženih razarajućim djelovanjima tijekom Drugoga svjetskog rata i traži od učenika da razmisle i odgovore na pitanje je li bilo moguće zaštititi kulturna dobra u njima i je li tada postojao međunarodni pravni sustav koji bi štitio kulturna dobra kao i postoji li danas takav pravni okvir? Odgovore učenika bilježimo i čuvamo do kraja sata kako bi ih usporedili s rezultatima rada u radionici.

Nastavnik zatim dijeli učenike u pet grupa i svakoj grupi dodjeljuje posebne zadatke:

1. grupa

Na temelju teksta odgovorite na sljedeća pitanja [tekstovi oblikovani iz: 1 – Protection of cultural property – Questions & answers. <https://www.icrc.org/en/document/protection-cultural-property-questions-and-answers> (posjet 9.6. 2021.); 2 – Trpimir M. Šošić, „Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled.“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51, br. 4 (2014): 833-860. file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/zb201404_833.pdf (posjet 9.6. 2021.)]:

1. Kako je definirano kulturno dobro po Međunarodnom humanitarnom pravu?
2. Izdvojite instrumente međunarodne zajednice koji se odnose na pravnu zaštitu kulturnih dobara u ratu.
3. Imaju li objekti koji nisu kategorizirani kao kulturno dobro međunarodnu pravnu zaštitu i koju?
4. Od kada se koriste pojmovi kulturno dobro i kulturna baština i koja je razlika u njihovom značenju?
5. Napravite umnu mapu gdje je „kulturno dobro“ središnji pojam tako da svoja saznanja o tome podijelite s drugim učenicima.

2. grupa

Na temelju teksta [tekstovi oblikovani iz: 1 – Miroslav Gašparović, „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara na razaranje spomenika u ratu u Hrvatskoj.“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 26-32.; 2 – Đurđica Mirić, „Zaštita kulturne baštine u vrijeme oružanih sukoba.“ Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 2016. Zavr_ni_rad_Miri_ur_ica_doc.pdf (unizg.hr) (posjet 4.10. 2021.); 3 – Želimir Laszlo, „Zaštita i obnova pokretnih spomenika kulture Hrvatske u ratu.“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 58-61., file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/12_23_1_4_1992_Zelimir_Laszlo.pdf (posjet 9.6.2021.); 4 – Vladimira Pavić, „Informacija o popisu ratnih šteta na muzejima i galerijama u Hrvatskoj.“ *Informatica museologica* 27, br. 1-2 (1996): 126-0.]:

1. Izradite crtu vremena na kojoj je vidljiv tijek nastanka međunarodnih pravnih okvira za zaštitu kulturnih dobara te odgovorite na sljedeća pitanja
2. Pronađi odgovor koji je međunarodni pravni ugovor za zaštitu kulturnih dobara bio na snazi u vrijeme Prvoga i Drugoga svjetskog rata?
3. Je li dokument bio učinkovit? Obrazloži odgovor.
4. Koji međunarodni ugovor nakon Drugoga svjetskog rata preciznije kodificira zaštitu kulturnih dobara?

3. grupa

Pažljivo pročitajte tekst i odgovorite na pitanja [tekstovi oblikovani iz: 1 – Miroslav Gašparović, „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara na razaranje spomenika u ratu u Hrvatskoj.“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 26-32.; 2 – Đurđica Mirić, „Zaštita kulturne baštine u vrijeme oružanih sukoba.“ Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 2016. Zavr_ni_rad_Miri_ur_ica_doc.pdf (unizg.hr) (posjet 4.10. 2021.); 3 – Želimir Laszlo, „Zaštita i obnova pokretnih spomenika kulture Hrvatske u ratu.“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 58-61., file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/12_23_1_4_1992_Zelimir_Laszlo.pdf (posjet 9.6.2021.); 4 – Vladimira Pavić, „Informacija o popisu ratnih šteta na muzejima i galerijama u Hrvatskoj.“ *Informatica museologica* 27, br. 1-2 (1996): 126-0.]; 5 – <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/12/PRAVNI-I-INSTITUCIONALNI-OKVIR-UPRAVLJANJA-U-KATASTROFAMA.pdf> (posjet 10. 6. 2021.g.)]

1. Koja je polazna tvrdnje Haške konvencije iz 1954.?
2. Odnose li se njene odredbe samo na ratno vrijeme?
3. Što nalaže Haška konvencija zemljama potpisnicama?
4. Što predviđa Konvencija za nepoštovanje njenih odredbi?

5. Može li se osloboditi državu napadača od odgovornosti i kao opravdanje razaranja kulturnih dobara biti činjenice da se nisu poduzimale preventivne mjere u vrijeme mira kod napadnute države?
6. Kojim znakom trebaju biti obilježena kulturna dobra, koja se nalaze pod pojačanom zaštitom za vrijeme oružanog sukoba?
7. Što je *Plavi štit*?
8. Koji je cilj međunarodnog odbora *Plavi štit* osnovanog 1996.?
9. U vrijeme kojeg sukoba se pokazala slabost Haške konvencije iz 1954. i koje su to slabosti?
10. Svoje odgovore oblikujte u umnu mapu tako da svoja saznanja možete prenijeti ostalim učenicima.

4. grupa

Na temelju teksta [tekstovi oblikovani iz: 1 – „Promjena vizure grada Pule“ u *Moj zavica j kroz vrijeme*, II.dio, ur. Marko Smokvina-Marijić (Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, 2013): 16-19. https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/moj-zavica j-kroz-vrijeme_2.pdf; 2 – Raul Marsetič, „Pulska luka u vrijeme Italije“ u ur. Mladen Černi, *Iz povijesti Pulske luke*, Zbornik radova, (Pula: Lučka uprava, 2006.): 214-244. <https://docplayer.org/50158977-Iz-povijesti-pulske-luke.html> (posjet 10.6.2021.)]:

1. Izradite lentu vremena na kojoj je vidljiv tijek savezničkog bombardiranja Pule 1944./45. i odgovorite:
2. Zašto je Pula bila meta savezničkih bombardiranja 1944./45.?
3. Koji su dijelovi Grada najviše stradali?
4. Nabrojite najznačajnije objekte koji su stradali za vrijeme bombardiranja, a spadaju u kulturno dobro.

5. grupa

Na temelju teksta [tekstovi oblikovani iz: 1 – „Promjena vizure grada Pule“ u *Moj zavica j kroz vrijeme*, II.dio, ur. Marko Smokvina-Marijić (Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, 2013): 16-19 https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/moj-zavica j-kroz-vrijeme_2.pdf; 2 – Raul Marsetič, „Pulska luka u vrijeme Italije“ u ur. Mladen Černi, *Iz povijesti Pulske luke*, Zbornik radova, (Pula: Lučka uprava, 2006.): 214 – 244. <https://docplayer.org/50158977-Iz-povijesti-pulske-luke.html> (posjet 10.6.2021.)]: i nastavnikovog izlaganja:

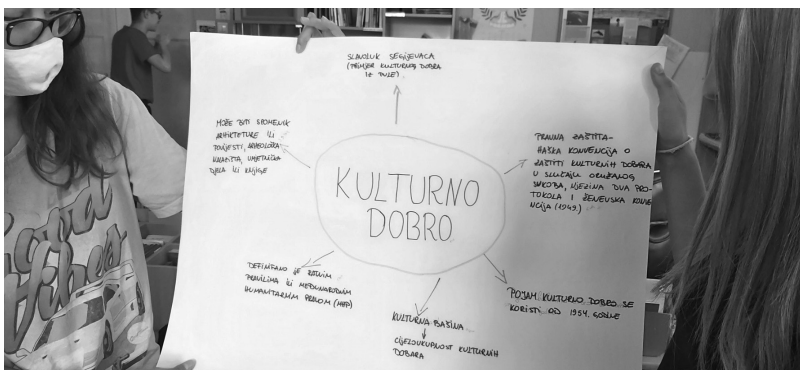
1. Izdvojite objekte i slike vezane za građevine koje su najviše stradale u centru Grada i u kvartu Monte Zaro

2. Napravite plakat pod nazivom *Sudbina kulturnih dobara u ratu – primjer Pule 1944./45.* tako da u sredinu stavite slijepi plan grada Pule (centar Grada), a vaše slike stradalih kulturnih dobara smjestite i zalijepite na odgovarajuća mjesta uz korištenje digitalnog alata Google Karte (Google Maps)
3. Uz pomoć teksta i vašeg plakata navedite posljedice savezničkog bombardiranja Pule.
4. Usporedite izgled Grada prije i poslije savezničkog bombardiranja.

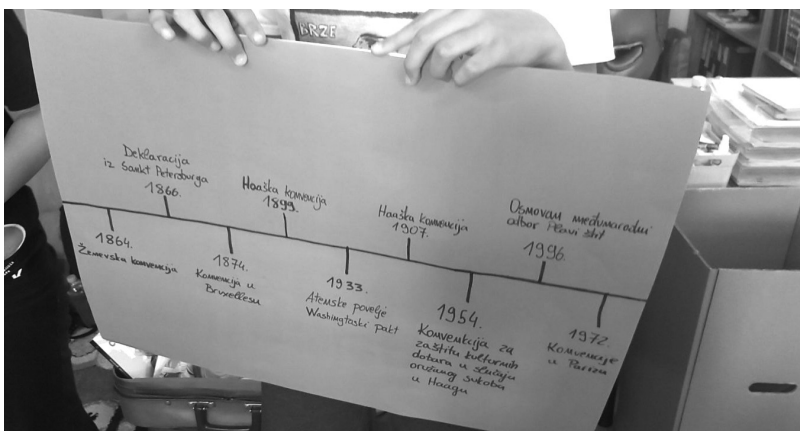
Tijekom drugog nastavnog sata učenici prezentiraju svoje uratke po grupama objašnjavajući kreirane lente vremena, umne mape i plan grada Pule s označenim stradalim objektima (Slike 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22).

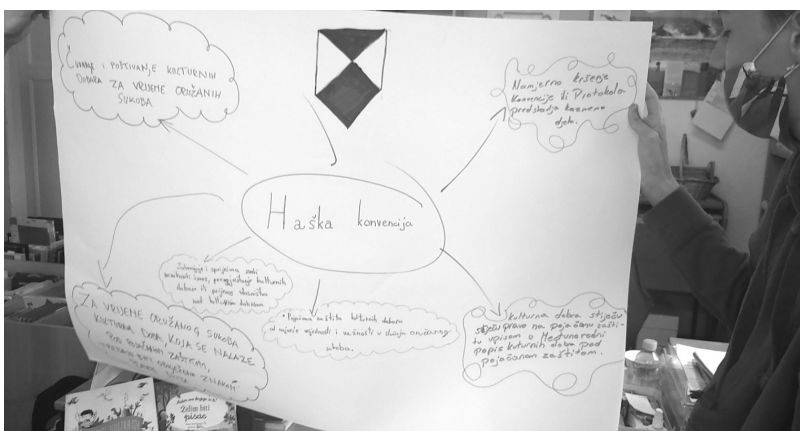
Slika 13: Učenici rješavaju zadatke u grupama, Fotografija preuzeta iz osobnog albuma

Slika 14: Prva grupa objašnjava uz umnu mapu pojmove kulturno dobro i kulturna baština Fotografija preuzeta iz osobnog albuma

Slika 15: Druga grupa, uz crtu vremena, objašnjava nastanak pravnih okvira za zaštitu kulturnih dobara na međunarodnoj razini. Fotografija preuzeta iz osobnog albuma

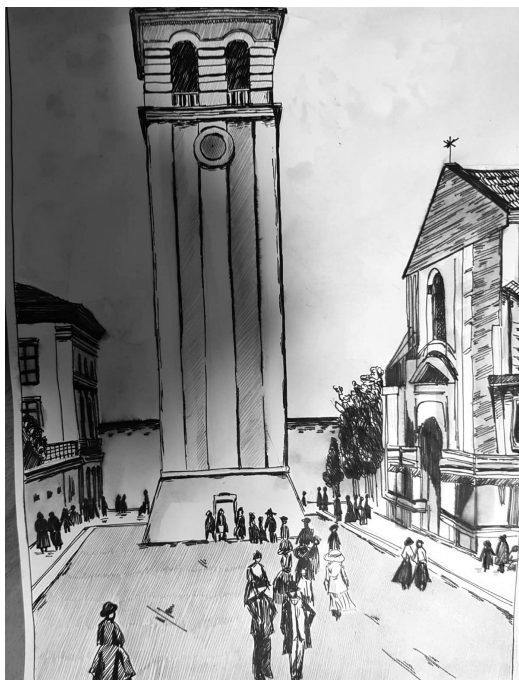

Slika 16: Treća grupa, uz umnu mapu, objašnjava značenje Haške konvencije iz 1954. Fotografija preuzeta iz osobnog albuma

Slika 17: Četvrta grupa, uz crtu vremena, objašnjava tijek savezničkog bombardiranja Pule 1944./45. Fotografija preuzeta iz osobnog albuma.

Uz izrađeni plakat peta grupa uspoređuje izgled Pule prije i poslije bombardiranja (Slika 18).

Slika 18: Učnički radovi. Katedrala Uznesenja Marijina. Izgled na temelju razglednice iz 1912./13. Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Zavičajna zbirka G-R104.

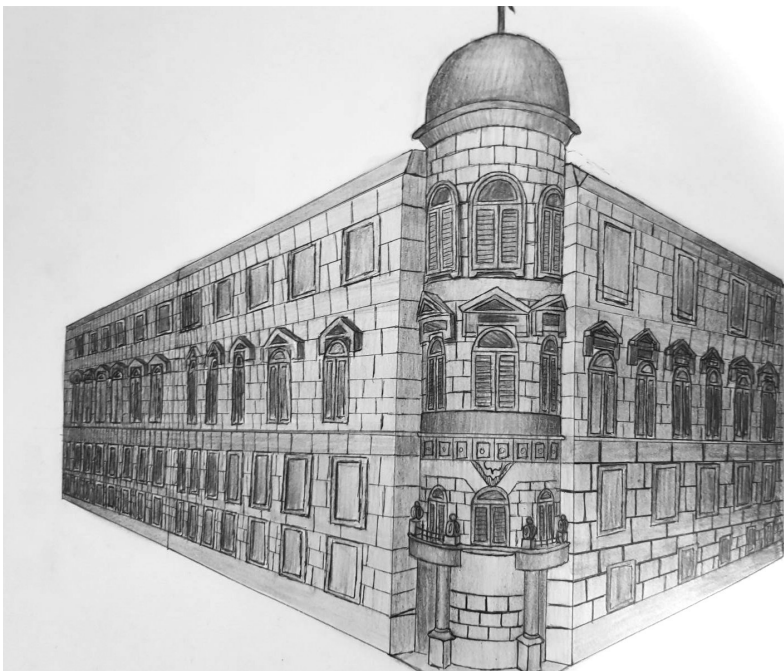

Slika 19: Učenički radovi. Ruševine samostana kraj Komande nakon bombardiranja.

Izgled temeljen na <https://radio.hrt.hr/radio-pula/clanak/70-godina-od-saveznickog-bombardiranja-pule/35534/> (pristupano 6.3. 2021.)

Slika 20: Učenički radovi. Augustov hram nakon savezničkog bombardiranja. Izgled temeljen na: <https://www.glasistre.hr/istra/saveznicko-bombardiranje-tijekom-posljednjih-godina-drugog-svjetskog-rata-bombe-potpuno-izmijenile-lice-starodrevne-pule-692062> (posjet 6.3. 2021.)

Slika 21: Učenički radovi. Palača nadvojvode Karla Stjepana.
Izgled temeljen na: <http://www.regionalexpress.hr/site/more/na-danashnji-danje-roen-nadvojvoda-karlo-stjepan-austrijski#gallery-1> (posjet 9.10.2021.)

Slika 22: Učenički radovi. Nakon Anglo-američkog bombardiranja, zgrada Hidrografskog instituta je u potpunosti uništena, a očuvala se samo sjeverna kupola zvjezdarnice.

Nakon prezentiranja grupnih radova, nastavnik postavlja ključno pitanje: Je li bilo moguće zaštititi kulturna dobra u gradovima koji su bili izloženi bombardiranjima tijekom Drugog svjetskog rata i je li tada postojao međunarodni pravni sustav koji bi ih štitio te postoji li on u današnje vrijeme? Učenici uspoređuju svoje odgovore prije i nakon Radionice.

Vrednovanje za učenje je provedeno preko kratkog kviza u digitalnom alatu Forms (<https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=FvJamzTGgEurAgya-PQKQkbpqisBsdDZMmMO9Zp753gdUMIVRNU5WMTFHNTczMlo2UIBZ-MkhYQIBHRS4u>)

Vrednovanje kao učenje je provedeno putem obrasca za samovrjednovanje grupnog rada „Škole za život“ (Tablica 1).

Tablica 1: Lista za samovrjednovanje grupnog rada

Popis za provjeru	Razina ostvarenosti kriterija		
	potpuno	djelomično	potrebno doraditi
Jesmo li uspješno izvršili zadatak?			
Je li svaki član grupe dao maksimalan doprinos izvršenju zadatka?			
Je li zadatak zahtijevao sudjelovanje svih članova grupe?			
Jesu li članovi grupe međusobno uvažavali tuđa mišljenja?			
Jesi li zadovoljan/a osobnim doprinosom izvršenju zadatka?			
Sviđa li ti se ovakav način učenja i poučavanja?			
Možeš li nakon ovoga grupnog rada uspješno opisati što si naučio/naučila na satu?			
U čemu smo bili najuspješniji?			

Popis za provjeru	Razina ostvarenosti kriterija		
	potpuno	djelomično	potrebno doraditi
Što trebamo poboljšati za sljedeći grupni rad?			

Literatura:

- Gašparović, Miroslav. „Primjena međunarodnog sustava zaštite kulturnih dobara na razaranje spomenika u ratu u Hrvatskoj.“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 26-32.
- Laszlo, Želimir. „Zaštita i obnova pokretnih spomenika kulture Hrvatske u ratu.“ *Informatica museologica* 23, br. 1-4 (1992): 58-61.
- Marsetič, Raul. „Pulska luka u vrijeme Italije“ u ur. Mladen Černi, *Iz povijesti Pulske luke*, Zbornik radova, (Pula: Lučka uprava, 2006.): 214-244. <https://docplayer.org/50158977-Iz-povijesti-pulske-luke.html> (posjet 10.6.2021.)
- Mirić, Đurđica. „Zaštita kulturne baštine u vrijeme oružanih sukoba.“ Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 2016. *Zavr_ni_rad_Miri_ur_ica_doc.pdf* (unizg.hr) (posjet 4.10. 2021.)
- Pavić, Vladimira. „Informacija o popisu ratnih šteta na muzejima i galerijama u Hrvatskoj.“ *Informatica museologica* 27, br. 1-2 (1996): 126-0.
- „Promjena vizure grada Pule“ u *Moj zavičaj kroz vrijeme*, II. dio, ur. Marko Smokvina-Marijić (Zagreb: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, 2013): 16-19. https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/moj-zavicaj-kroz-vrijeme_2.pdf
- Šošić, Trpimir M. „Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled.“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51, br. 4 (2014): 833-860.

SUMMARY

THE FATE OF CULTURAL PROPERTY DURING THE WAR – THE EXAMPLE OF PULA IN 1944 AND 1945

Cultural property, as well as the broader concept of cultural heritage in international law, as terms, appeared in 1954, when the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict was adopted in The Hague. Ever since there have been human conflicts, there have been efforts by people to protect, besides their own lives, movable or immovable assets of great importance. The more devastating the wars became, the more intense the international community's efforts to create legal frameworks for the protection of cultural property grew. A major step in this direction was achieved after the Franco-Prussian War with the adoption of the Hague Conventions on the Laws and Customs of War on Land in 1899 and in 1907, which were in force during the First and the Second World War. Despite the efforts of

museum owners and other cultural workers in European countries to protect cultural properties with various activities on the eve of the Second World War, the consequences of the war were devastating.

This can also be seen in the fate of the city of Pula, which after the First World War fell under the Kingdom of Italy after the Treaty of Rapallo. After the capitulation of Italy in September 1943, it fell under the control of Nazi Germany and became the target of Allied bombing.

The bombing lasted from January 1944 to March 1945. Almost three hundred people died, around eight hundred were wounded, 235 buildings were demolished to the ground, and 2,170 buildings were more or less damaged. After the post-war restorations, 67% of the city of that time disappeared, so the appearance of the city changed almost completely.

One of the consequences of the Second World War was, among other things, the establishment of the UN and the UNESCO, and the need to protect cultural property with a special international agreement both in wartime and peacetime conditions. The result was the adoption of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict in The Hague in 1954. Raising awareness of the need to protect the world's cultural and natural heritage resulted in the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage in Paris in 1972, which marked a new chapter in the international cooperation on the preservation of natural and cultural heritage.

The Workshop presented in this paper aims to raise awareness of the need to protect the world's cultural and natural heritage. The workshop lasted for two lessons. The students were divided into five groups. In the first lesson, which was based on the prepared materials, they investigated the emergence of international legal frameworks for the protection of cultural property and the special meaning of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, adopted in The Hague in 1954. The students investigated the course and the consequences of the Allied bombing of Pula in 1944 and 1945. In the following lesson, they presented their work with the help of mind maps, posters and a timeline and compared the appearance of the city before and after the bombing. All learning outcomes were achieved through the activities during the workshop.

Key words: cultural property, cultural heritage, public international law